

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

23.
ARAŞTIRMA SONUÇLARI
TOPLANTISI
1. CİLT

30 MAYIS - 3 HAZİRAN 2005
ANTALYA

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI

Yayın No: 3053-1

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

Yayın No: 114-1

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Koray OLŞEN

Dr. Fahriye BAYRAM

Dr. Adil ÖZME

DİZGİ: *Özlem Gül İNAL*

ISBN: 975-17-3184-4 (Tk.No)

975-17-3185-2 (1. Cilt)

ISSN: 1017-7663

Not: Bildiriler, sahiplerinden geldiği şekliyle ve sunuş sırasına göre yayınlanmıştır. Kitapta yayımlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

**KÜLTÜR BAKANLIĞI DÖSİMM BASİMEVİ
ANKARA-2006**

İÇİNDEKİLER

Mustafa Hamdi SAYAR Kilikya Yüzey Araştırmaları 2004	1
Mustafa Hamdi SAYAR Doğu Trakya Yüzey Araştırmaları 2004	13
Thomas CORSTEN Kibyra	19
Serra DURUGÖNÜL, Murat DURUKAN, Gabriele MIETKE 2004 Yılı Korykos (Kızkalesi) Yüzey Araştırması	21
Serra DURUGÖNÜL Adana, Tarsus, Mersin ve Silifke Müzelerinde Bulunan Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemi Pişmiş Toprak Heykelcikler	25
M. SEYER “Corpus Der Denkmäler Mit Lykischer Schrift” -Die Kampagne 2004	33
Halil Hamdi EKİZ Uşak Müzesi’nde Bulunan Eski Tunç Çağı’na Ait Bir Grup İdol	47
Fehmi ERARSLAN, Margherita FACELLA, Engelbert WINTER Neue Funde im Museum Adıyaman aus der Nekropole von Perrhe (Pirun)	57
M. ZIMMERMANN Feldforschungen in Phellos (Lykien) 2004	63
Güngör KARAUĞUZ 2004 Yılı Devrek (Zonguldak) Yüzey Araştırması	69
Özdemir KOÇAK Afyon İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2004	83
Hasan BAHAR Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri 2004 Yılı Yüzey Araştırmaları	95
Enver AKIN, Orhan KAVAK, Jacques CONNAN Demirköy Bitüm Süs Eşyaları	107
Ender VARINLIOĞLU, Pierre DEBORD Hyllarima 2004	117

Oktay BELLİ 2004 Yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Baraj, Gölet ve Sulama Kanallarının Araştırılması	123
N. ÇEVİK, B. VARKIVANÇ, S. BULUT, İ. KIZGUT, E. AKYÜREK, İ. P. PEDARROS, M. KUNZE, B. ÖZDİLEK Bey Dağları 2004 Yılı Yüze Araştırmaları	141
Ertuğrul DANIK Yukarı Fırat Bölgesi 2004 Yılı Arkeolojik Yüze Araştırması	155
Mustafa ŞAHİN Myndos 2004 Yılı Yüze Araştırması	171
M. ŞAHİN, D. PARRISH, W. JOBST, D. ŞAHİN Türkiye Mozaik Corpusu-2004	185
Ali BORAN, Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU, Zekai ERDAL Siirt-Batman İleri ve İlçelerindeki Ortaçağ ve Sonrasına Ait 2004 Yılı Yüze Araştırmaları	191
Harun TAŞKIRAN İlisu Baraj Gölü Alanında Paleolitik Çağ 2004 Yılı Yüze Araştırması	205
Bülent İPLİKÇİOĞLU Batı Pamphylia ve Doğu Lykia'da Epigrafya Araştırmaları 2004	219
Nicholas K. RAUH Rough Cilicia Archaeological Survey Project: Report of the 2004 Season	225
Hans LOHMANN Survey of Mykale (Dilek Dağları) 3 rd Campaign: The Discovery of the Arhaic Panionion	241
Veronica KALAS The 2004 Survey at Selime-Yaprakhisar in the Peristrema Valley, Cappadocia	253
Levent Egemen VARDAR Galatia Bölgesi Kaleleri/Yerleşmeleri Yüze Araştırması: Ankara ve Kırıkkale İleri, 2004	267
Engin BEKSAÇ 'Kuzeybatı Anadolu ve Trakya'da Erken Kültistik Kaya (Kaya Oyma ve Megalit) Anıtları ve Kült Alanları Projesi' Edirne ve Kırklareli İleri 2004 Yüze Araştırması	283

Gülriiz KOZBE Şırnak İli, Cizre-Silopi Ovası 2004 Yılı Yüzey Araştırması	293
Emel ERTEN Mersin, Silifke Olba (Uğuralanı) 2004 Yılı Yüzey Araştırması	309
A. G. GUIDOBALDI, C. BARSANTI, M. D. VALLE R. FLAMINIO, A. PARIBENI, A. Bilban YALÇIN Aya Sofya Müzesi Bizans Plastik Eserler Koleksiyonu	319
Hugh ELTON Göksu Archaeological Project 2002-2004	331
Feridun ÖZGÜMÜŞ, Ken R. DARK İstanbul 2004 Yılı Çalışmaları	343
Mustafa ÖZER Edirne Müzesi'ndeki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları-I	355
Andreas SCHACHNER Birkleyn Mağaraları (Dicle Tüneli) Yüzey Araştırması 2004	367
Peter LAMPE Die 2004-Kampagne Der Archäologischen Oberflächenuntersuchungen in Pepouza und Tymion	385
Jacob LAUINGER The Middle Bronze Age Tablets From Tell Atchana: An Archeological and Archival Analysis	389
Füsun TÜLEK Kilikya Bölgesi Mozaikleri Araştırması: Ovalık Kilikya 2001-2003	397
Füsun TÜLEK Kilikya Mozaiklerinin Petrografisi	405
Turan TAKAOĞLU 2004 Yılı Coşkuntepe Yüzey Araştırması	411

MYNDOS 2004 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Mustafa ŞAHİN*

İlk olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 06.07.2004 tarih ve 16432 sayılı izinleriyle gerçekleştirilen Myndos yüzey araştırmaları 01–13 Eylül 2004 tarihleri arasında yürütülmüştür. Bakanlık adına temsilci olarak aramıza Amasya Müzesi'nden Sayın Muzaffer Doğanbaş katılmıştır. Çalışma süresince Gümüşlük Belediyesi'nin sponsorluğu altında Arion Resort Otel ve Kristal Otel'de kalınmıştır. Ankaradaki yüzey araştırmaları esnasında Muğla Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Müdürlüğü'nden temin edilen ve Gümüşlük Belediyesi tarafından yaptırılmış olan 5000 ve 1000 ölçekli koruma amaçlı imar planı paftalarından yararlanılmıştır. Taşınmaz kültür varlıklarının yerini belirlemede GPS kullanılmıştır. Sualtı araştırmaları için Aşkın Diving SCUBA ekipman desteğinde bulunmuştur. Yine sualtı çalışmalarının görüntülenmesi konusunda Prof. Dr. Ahmet Tırpan ve Hakan Öviz teknik destekte bulunmuşlardır. Anakara ve sualtında yapılan görüntülemenin tamamında dijital teknolojiden faydalanılmıştır¹.

Topografik Yapı

Muğla İli, Bodrum İlçesi, Gümüşlük Beldesi sınırları içerisinde kalan ve antik coğrafyada Karia kentlerinden birisi olan Myndos, Strabon'un da tanımladığı gibi, Halikarnassos'un hemen yakınında, Kos'un Scandaria Burnu'nun karşısında, Termerium Burnu üzerinde yer almaktadır.

Gümüşlük, batı uzantısı yüksek bir yarımada ve bağlantıyı sağlayan dar boğaz muhtemelen erken dönemlerde bir koridorla birbirinden ayrılmaktadır (Harita)². Myndos'u Halikarnassos'a bağlayan alanda tepelerin arasında pek çok zengin ve verimli vadiler, bu vadilerdeki karşılıklı bayırlarda rüzgâr değirmenleri ve yerleşimlerin olduğu talî alanlar bulunmaktadır. Bu araziler kara bağların, diğer bir ifade ile siyah üzüm memleketi olarak bilinmektedir.

* Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN, Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü 42031- Konya/TÜRKİYE mustafas_98@yahoo.com

1 Öncelikle Bakanlık temsilcisi olarak aramıza katılan ve araştırma sonuna kadar bizimle uyumlu bir şekilde çalışma yapan Sayın Muzaffer Doğanbaş'a bir defa daha teşekkür etmek isterim. Heyet üyeleri için kalacak yer temin eden ve her türlü teknik imkânı bizlere seferber eden Gümüşlük Belediyesi çalışanlarına, özellikle de Belediye Başkanı Sayın Mehmet Ülküm'e, minnettarız. Yine çalışmaları maddî olarak destekleyen Sayın Mehmet Durmaz'a göstermiş olduğu ilgiden dolayı özellikle teşekkür etmek isterim. Teknik donanım desteğinde bulunan Sayın Prof. Dr. Ahmet Tırpan, Aşkın Cambazoğlu ve Hakan Öviz'e teşekkür ederim. Özverili ve sabırlı çalışmalarından dolayı Araş. Gör. Erdoğan Arslan, öğrencilerim Savaş Altun ve Hacı Şahan'a da ayrıca teşekkür ederim.

2 Benzer bir örnek Knidos'ta bulunmaktadır. Chr. Bruns-Özgan, *Knidos. Ein Führer durch die Ruinen* (Konya 2002), 5.

Tarihçe

İ.Ö. 2. binyılda Minos Krallığı'nın egemenliği altında olmak üzere Pelasglar ile birlikte adalarda yaşayan Lelegler, Karia kıyılarına çıkarak ilk sahiplerini buralardan uzaklaştırıp kendi kentlerini kurmuşlardır. Böylece Myndos, Lelegler tarafından Karia bölgesinde kurulan sekiz kentten birisi olmuştur. Strabon'a göre diğer yedi Leleg kenti; Termera, Side, Madnasa, Padasa, Uranium, Telmessos ve Theangela/Syangeladır³. Yine Strabon'a göre, Karia Satrapı Mausolos İ.Ö. 4. yüzyılda sekiz kentten altısını boşaltarak, buralarda yaşayan insanlara Halikarnassos'a yerleşmeleri konusunda baskı uygulamıştır. Ancak Myndos'a dokunulmayarak kent kıyıya doğru, yani şimdi Gümüşlük Beldesi'nin bulunduğu alana taşınmıştır. Eski kent ise daha sonra Palaimindos olarak anılmıştır⁴.

Mausolos tarafından yeniden inşa ettirilen kent, Yunan şehircilik anlayışına uygun bir şekilde planlanmış ve yerleşim alanının tamamı sur içerisine alınmıştır⁵. Günümüze kadar gelen kent dokusu Mausolos tarafından kurulan kente aittir. Ancak Roma İmparatorluk Döneminde de büyük eklemeler söz konusudur.

Herodot yaklaşık İ.Ö. 500 yılında kentın Aristogoras'ın donanmasına bir gemi verdiğiinden, Attik-Delos Deniz Birliği'nin ilk üyelerinden birisi olduğundan bahsetmekte ve birliğe 12 talent vergi ödemek zorunda olduğundan söz etmektedir⁶. Bu ağır vergi yüzünden bu dönemde şehrin oldukça küçüldüğü bilinmektedir.

İ.Ö. 334'te Büyük İskender Myndos'u kuşatmış, fakat alamayınca Halikarnassos'a yönelmiştir. Daha sonra Büyük İskender'in komutanlarından Ptolemaios ile Asandros İ.Ö. 333'te Satrap Orontobates'i yenilgiye uğratarak Myndos ile birlikte bütün Karia bölgesinde hâkimiyet sağlamışlardır. Büyük İskender'in imparatorluğunun parçalanmasından sonra, Mısır'da bulunan Ptolemaios'un krallığını kurması üzerine, Myndos Ptolemaioslar Hanedanlığı'nın idaresine girmiştir (İ.Ö. 308–275). Sonrasında ise Myndos'un Lysimakhos Hanedanlığı'nın idaresine girdiği görülmektedir.

İ.Ö. 201'deki Lade Deniz Savaşı'nda Rhodos donanması Myndos Limanı'na sığınmıştır. İ.Ö. 197'de ise kenti Rhodos koruması altında görmekteyiz. İ.Ö. 196 yılında Suriye Kralı Antiokhos'a karşı Rhodos'la işbirliği yaparak bağımsız olmuştur. Bu tarihte şehir ilk kez kendi şehir sikkelerini darp etmiştir⁷. Daha sonra Pergamon Krallığı idaresine giren kent, İ.Ö. 133'te Pergamon'un son kralı III. Attalos'un ölümü üzerine bıraktığı vasiyetname ile Roma'ya bırakılmış, böylece imparatorluğun Küçük Asya kentleri arasında yer almıştır.

İ.Ö. 44 yılında Caesar'ın öldürülmesinden sonra Brutus ve Cassius, Roma Cumhuriyeti adına Anadolu'ya egemen olmuş ve bu tarihte Cassius donanmasını Myndos Limanı'nda barındırmıştır. Ancak Brutus ve Cassius'un donanmalarının M. Antonius tarafından yenilgiye uğratılması, bu egemenliğin kısa sürmesine ve bir süre için Myndos'un Rhodos'un hâkimiyetine geçmesine neden olmuştur. Ancak Rhodos'un sert bir yönetim sergilemesi sonucu oluşan huzursuzluk, kentın tekrar Roma egemenliğine geçmesine neden olmuştur.

Kent, Hıristiyanlık döneminde Amyndos adı altında, Karia Eparchiası'na bağlı bir piskoposluk merkezine dönüşmüştür. Böylece Myndos'un geç dönemine ait bilgilere de sağlıklı bir şekilde ulaşmak mümkün olmaktadır. Karia Eparchiası'na dahil olması nedeniyle kent hakkındaki bilgileri İ.S. 375'teki konsül listelerinin yer aldığı Hierokles'ten almaktayız⁸.

3 Strabon XIII, 161.

4 Plinius V. 107

5 RE XVI.1 (1933), 1075-1079 (W. Ruge).

6 Herodot V, 33

7 V.H. Barclay, *Catalogue of the Greek Coins of Caria, Cos, Rhodes & Cnidus* (London 1897), 64 vd.

8 Hierokles 687, 11.

Kent, Karia bölgesinin büyük bir bölümünü etkileyen büyük bir deprem ile terk edilmiş, özellikle Ortaçağ'da kıyıların güvenliğini sağlamada yaşanan sıkıntılar nedeni ile de günümüze kadar bir daha iskân edilmemiştir. Kentin sonunu hazırlayan büyük depremin izlerini hem Doğu Limanı'nda denizin içine çökmüş olan mimari kalıntılardan, hem de büyük bloklar halinde yıkılmış olan ve birkaç örneği kısmen de olsa günümüze kadar korunmuş olan duvar parçalarından izlemek olasıdır.

Araştırma Tarihi

Kentle ilgili modern araştırmalar 1800'lü yıllarda başlamak üzere çoğunlukla seyyahlar tarafından yapılmıştır. Bu dönemde tiyatro ve stadyum gibi günümüze ulaşmayan kalıntılardan da bahsedilmektedir. Yine 19. yüzyılda W. R. Paton ve J. L. Myres şehri gezmiş, çoğunlukla yazıtlar üzerinde incelemeler yapmış ve kentin bir Leleg yerleşmesi değil de, Grek kenti olduğunu öne sürmüşlerdir⁹. Bu görüşlerini de Stephanos Byzantion¹⁰ ve Plinius'un¹¹ Myndos'u bir Hellen kenti olarak tanımlamasından hareket ederek desteklemiştir.

Fr. Beaufort 1811'de Anadolu'da yaptığı gezi ve araştırmalarını *Karamania* adlı eserinde toparlamış ve burada Gümüşlük Limanı'nın girişindeki dalgakıran ve körfezin ön kısmındaki bazı kalıntıları tespit etmiştir¹².

1850'lerde ise kesme taş örnekleri tepelerin yamaçlarında görülebilmekte ve ayrıca duvarların dışında birkaç mezar da dikkati çekmektedir. Kitabeler ise dikkati çeken den çok daha azdır. Myndos ve çevresiyle ilgili araştırmalar yapan C. T. Newton limandaki kıyı düzlüğünde bir tapınak, büyük bir kilise ve hamamlardan söz etmektedir¹³.

1950'li yıllarda ise G. E. Bean kenti ziyaret etmiş, liman ve şehir dokusunu oluşturan yapılar hakkında hâlen büyük ölçüde faydalandığımız bilgileri aktarmıştır¹⁴.

İlk defa tarafımızdan bu sene gerçekleştirilen Myndos öreni yüzey araştırmaları anakara, sualtı ve Bodrum Arkeoloji Müzesi'nde olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Metinde kullanılacak kavramlarla ifade edilmek istenen:

Anakara: Kaba hatları ile kenti çevreleyen surlar içerisinde kalan sahadır. Akropolis ve sur duvarlarının devam ettiği yarımada da bu kavram altında ele alınmaktadır.

Doğu Nekropolü: Kent surlarının doğusundan başlayarak Kızıl Burun ismi verilen yarımada kadar devam eden sahadır.

Kuzeybatı Nekropolü: Kent surlarının kuzeyinden başlayarak yeni kurulan tatil sitelerine kadar ilerleyen alandır.

Doğu Limanı: Kentin güneydoğusundaki iç liman

Batı Limanı: Kentin batısında yer alan dış liman.

1- Anakara Çalışmaları

Anakara yüzey araştırmaları başlıca üç farklı alanda gerçekleştirilmiştir: Sur duvarlarının içinde kalan yerleşim alanı, Doğu Nekropolü ve Kuzeybatı Nekropolü.

Kentin en yüksek noktasında bulunan akropolis nirengi noktası kabul edilerek yüzey taramasına buradan başlanmış ve anakara çalışmalarının ilk ayağı yerleşimin diğer en yüksek noktası olan yarımada üzerindeki tepede sona ermiştir.

Anakarada yapılan yüzey araştırmalarında Mausolos'un burada kurduğu Klasik

9 W. R. Paton- J. L. Myres, *The Journal of Hellenic Studies* 16, 1886, 64 vd.

10 Stephanos, *Byzantion*, XIV, 1, 1075

11 Plinius V, 107

12 Fr. Beaufort, *Karamania or A Brief Description of the South Coast of Asia Minor and of the Remains of Antiquity* (London 1817), 84 vdd.

13 C.T. Newton, *The Journal of Hellenic Studies* 8, 1887, 660.

14 G. Bean, *Turkey Beyond the Maeander* (London 1971), 203.

Dönem kentinin çok geniş bir alana yayılmış olduğu belirlenmiştir (Resim: 1). Bunda Myndos'un başkent olan Halikarnassos'a batıdan gelebilecek düşman saldırılarına karşı önemli bir savunma hattı şeklinde konuşlandırılması etkili olmuş olmalıdır. Kentin stratejik özellikli jeopolitik konumu Roma Dönemine kadar gelişimini sürdürmesinde de önemli rol oynamış olmalıdır.

Yaklaşık 5 km. uzunluğunda sur duvarlarıyla korunan şehrin, bir tane iç liman ve bir tane dış liman olmak üzere iki limanı bulunmaktadır. Şehir surları limanları da koruyacak şekilde düzenlenmiştir¹⁵. Limanlar özellikle etkili olan kuzeybatı rüzgârına karşı korunaklı yapılmıştır. Batıda surların birleştiği izlenen küçük adanın (Tavşan Adası) başlangıçta anakarayla birleşik olduğu bilinmektedir. Bunu hâlihazırda korunan sur duvarı izleri de açık bir şekilde göstermektedir.

Mausolos'un talimatı ile inşa edilen Klasik Dönem Myndos kenti oldukça geniş bir alanı kaplaması ve uzun sur duvarları ile dikkati çekmektedir (Harita)¹⁶. Sur içinde kalan bu geniş kentin oturduğu alan çanak şeklindedir.

Kenti çevreleyen ve granit taşlardan örülü sur duvarları yer yer *pseudo isodomik* teknikte yapılmıştır. Şehir surları aynı zamanda bölgeye hâkim olan ve denizcileri korkutan kuzeybatı rüzgârlarına karşı limanı korunaklı kılmaktadır. Sur duvarında kullanılan taşlar kente 3 km. mesafedeki Koyunbaba mevkiindeki taş ocaklarından getirilmiş olmalıdır¹⁷. Kullanılan taşlar rektagonaldir. Derzler ince yonu, orta kısım ise nispeten kaba yonu ve bosajlı olarak bırakılmıştır. Batıda eskiçağda anakarayla birleşik olan küçük ada (Aethusa), şimdiki adı Tavşan Adası, bulunmaktadır. Surlar bu noktadan itibaren batıya doğru yükselen arazinin hâkim noktalarını takip etmektedir (Harita). Güney surları şehrin en kolay hücumu maruz kalabileceği bölümünde uzanmaktadır. Güney suru aynı zamanda dörtgen kulelerle takviye edilmiştir. Buradaki sur duvarlarının ve kulelerin büyük bir kısmı modern bahçe duvarları ve erozyon toprağı altında kalmış olup sadece oluşturdukları yükselti ile takip edilebilmektedir. Bu elverişli arazi yapısı nedeni ile şehrin giriş kapısının burada olması gerekmektedir. Güney surları yapay arazinin en yüksek noktasında yer alan iki kaya kütesinin üzerine inşa edilmiş iki kule ile son bulmaktadır. Bu noktadan itibaren kuzeybatı istikametine yönelen surlar, doğal bir set duvarı şeklinde uzanan bir kaya hattının sırtlarını takip etmekte olup deniz kıyısına ulaşmadan bir kuleye bağlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Kuleden sonra sur kaybolmaktadır. Fakat izlere göre kıyı şeridini takip ederek yarımada'nın etrafını çevirmekte ve liman ile birleşiyor olmalıdır. Ayrıca Myndos surları çok sayıda gözetleme kulesine sahiptir. Günümüzde limanın gözetleme kulelerinden biri suyun altında hâlâ görülebilmektedir. Sur duvarları anakara üzerindeki geniş bir alanı olduğu kadar burnu da içine almaktadır. Ancak burun tarafı 19. yüzyılda önemli ölçüde tahrip edilmiştir¹⁸.

Mausolos dönemi sur duvarlarına ait en iyi korunmuş bölümler akropoliste bulunmaktadır (Resim: 2). Akropoliste yapılan incelemelerde ayrıca kule yapısına birleştirilmiş şekilde inşa edilen ve iki odadan oluşan bir birim belirlenmiştir (Çizim: 1). Oldukça tahrip olmuş olsa da, duvarların yalıtımında kullanılan sıva, burasının su ile ilişkili bir fonksiyonunun bulunduğunu, diğer bir ifade ile sarnıç olduğunu göstermektedir. Söz konusu sur duvarları işçilik ve teknik olarak İ.O. 4. yüzyıla tarihlenmektedir¹⁹.

Kentte dikkati çeken ve sadece Kocadağ ismi ile anılan yarımada'yı çevreler şekilde inşa edilmiş olan ikinci bir sur duvarı daha yer almaktadır. Bu duvarlar daha büyük blok taşlardan inşa edilmiş olup daha önceki araştırmacılar tarafından "Leleg Duvarı" olarak adlandırılmıştır (Resim: 3)²⁰. Teknik olarak diğerine göre farklı inşa edilmiş duvarlarda, yapı malzemesi olarak gri taş kullanılmıştır. Taşlar rektagonal veya poligonal şeklindedir. Bu duvarların diğer sur duvarları ile bir bağlantısı yoktur. Duvar kalınlı-

15 A. Tırpan, "Myndos ve Theangela", *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı I* (Ankara 1988), 168.

16 A. Tırpan, *a.g.e.*, 169.

17 Bu taşlar aynı zamanda Mouseloum'da kullanılan taşlarla da benzerlik göstermektedir. A. Tırpan, *a.g.e.*, 169.

18 G. Bean kenti çevreleyen surların 19. yüzyılda hala ayakta olduğunu rivayet etmektedir. Bkz. G. Bean, *a.g.e.*, 115-118

19 A. Tırpan, *a.g.e.*, 171

20 A. Tırpan, *a.g.e.*, 171

ği yer yer 1.20 m.yi bulmaktadır. Duvarlar tip ve işçilik olarak İ.Ö. 2. binyılın ikinci yarısına tarihlenen Tiryns kentinin sur duvarları ile benzerlik göstermektedir²¹. Bu veriden hareketle Strabon'un da rivayetini doğrularcasına kentin ilk kuruluşunun Mausolos öncesine gittiğini savlamak olasıdır²².

Batı Limanı'na inen geniş düzlükte en güney uçta bir kilisenin alt yapısı bulunmaktadır. Zemin üzerindeki mozaik tabanı *in situ* korunmuş olan kilisede Bodrum Arkeoloji Müzesi bir kurtarma kazısı başlatmıştır. Temel izlerinden anlaşıldığı kadarı ile bu kilisenin altında orijinal bir tapınak yer almaktadır.

Bu kilisenin kuzeyindeki düzlükte yine podyum şeklinde yükseltilmiş ana kayanın üzerine yerleştirilmiş olan bir tapınağa ait temel kalıntıları belirlenmiştir (Resim: 4). Tapınağın hemen kuzeyindeki yamaç üzerinde içbükey yapıda bir saha mevcuttur. Arazi yapısı ve konum burasının kent tiyatrosunun bulunduğu alan olma olasılığını artırmaktadır. Eğer tahmin ettiğimiz gibi kent tiyatrosu burada ise, söz konusu tapınak temelleri de Dionysos'a ait olmalıdır. Yüzey de yapığımız incelemelere göre, tiyatro tepesinin doğu *analemna* duvarına ulaşacak şekilde yamaca paralel ilerleyen bir cadde mevcuttur. 10 metrenin üzerindeki genişliği nedeni ile bu cadde büyük bir olasılıkla kentin ana caddesi olmalıdır. Bazı yerlerde varlığı korunan ve bu caddeye koşut ilerleyen daha dar sokaklar kentin büyük bir olasılıkla *hippodamos* planda düzenlendiğine işaret etmektedir.

Kentin günümüze kadar kısmen de olsa ayakta durmayı başarabilen iki yapısından birisi Dionysos Tapınağı'nın (?) yaklaşık 1 km. kuzeydoğusundadır. Burada, sökülen bir tapınağın birinci sınıf işçilikteki mermer mimari elemanları kullanılarak sonradan bir kilise inşa edilmiştir (Çizim: 2; Resim: 5). Kilisenin apsisli ana nefi ayakta. Her iki yanda yer alan birer nef'e ait izler ise hâlâ varlığını korumaktadır. Kilisenin dış ölçüleri: Korunan uzunluk 14.00 m. ve genişlik 16.30 m.dir.

Günümüze kadar ayakta kalabilmeyi başaran tek bina Ortaçağ'dan günümüze ulaştığını tahmin ettiğimiz kilisedir. Yapı, minibüs son durağının hemen 20-30 m. yakınında yer almaktadır. Doğu-batı doğrultusunda tek nefli olarak yapılmış olup üst örtüsü beşik tonozla kaplıdır. Kilisenin batı yanına sonradan eklenti bir yapının yapılmış olduğu ve girişinin güneye kaydırılmış olduğu gözlemlenmiştir. Güneydeki giriş kısmının üst yanına sonradan konduğu rahatlıkla anlaşılabilen ve üzeri aşınmış olsa da dört satırlık Grekçe yazıtı görülebilen bir kitabe bulunmaktadır. Kitabe üst yanına sonradan kazınan bir haç motifi ile Hıristiyanlaştırılmıştır. Kapı ve pencere sövelerinde de mermer devşirme parçaların kullanılmış olduğu dikkat çekmektedir.

Ayakta varlığını koruyan bir diğer yapı, kilisenin yaklaşık 100 m. kuzeydoğusunda bulunan hamamdır (Çizim: 3). Hamamın korunan uzunluğu 38 m. ve genişliği 12 m.dir. Sadece apsisli *calidarium* bölümü ayakta. Ancak yerli halkın ifadesine göre, bu yapının yaklaşık 100 m. güneyinde açılan bir sarnıç çukurundan çok sayıda mermer kurna ortaya çıkmış; arazi sahibi bunun üzerine çalışmaları durdurtarak, kuyunun üzerini kapatmıştır.

Anakaradaki arazi çalışmaları esnasında dikkatimizi çeken bir diğer ilginç buluntu yarımadanın doğusunda uzanan ve Doğu Limanı'nı koruyan mendireğin batı ucundaki kalıntılardır (Resim: 6). Burada dik yamacın hemen eteğinde ve mendireğe koşut şekilde yerleştirilmiş üzeri kemerli bir örtüye sahip olan iki oda söz konusudur. Mekânın tabanında hâlâ mozaik döşemin izleri mevcuttur. Kullanılan sıva ve tabandaki mozaik burasının suyla ilişkili bir fonksiyonunun olduğunu akla getirmektedir. Birimin hemen güneyinde korunan kapı eşiği, bu yapının kapalı bir mekân olduğunu akla getirmektedir. Mendireğin üzerinde yer alan ve sur duvarı ile benzer işçilik gösteren duvar kalıntıları ile olan ilişki, söz konusu yapının limana gelen gemicilerin tatlı su gereksin-

21 M Hirmer – S. Marinatos, *Kreta und das mykenische Hellas* (München 1959), 111vd. Levha 153.

22 Strabon XIII, 161.

melerini karşılamak için hizmet görmüş olabileceğini düşündürmektedir. Diğer bir ifade ile burası bir *nymphaeum* olabilir?

Bunların dışında özellikle özel mülkiyet alanları içerisinde çok sayıda mimari parçanın olduğu dikkatimizi çekmiştir. Bunların güvenliğini sağlamak amacı ile ya oldukları yerlerde arazi sahiplerine zimmet etmek, ya da bunları toplayarak güvenli bir alanda koruma altına almak gerekmektedir.

Anakara çalışmaları kenti çevreleyen sur duvarlarının dışında Doğu Nekropolü olarak adlandırdığımız sahada da sürdürülmüştür. İlk olarak sur duvarlarının hemen doğusundan itibaren kayalık alan taranmış ve burada kayaya oyulmuş mezarların ve mezar alanlarının vazgeçilmez ögesi olan sunaklara ait örnekler bulunmuştur. Saptadığımız örnek ne yazık ki günümüzde bahçe duvarının bir parçası durumundadır. Doğu Nekropolü Kızıl Burun olarak adlandırılan burna kadar devam etmektedir. Söz konusu alanın toplam 200 hektar genişliğinde olduğu hesaba katılırsa, ne kadar görkemli bir kentle karşı karşıya olduğumuz daha iyi anlaşılacaktır.

Kızıl Burun olarak adlandırılan alanın batı yamacında, bilinmeyen bir tarihte açılmış olan bir kaya mezarı saptadık (Çizim: 4; Resim: 7). 151x130 cm. ölçülerinde ve cephesi ana kaya düzeltilerek elde edilmiş olan kaya mezarının içinde her bir kenarda yer alacak şekilde üç adet ceset teknesi bulunmaktadır. Bunlardan birisinin kapağı hâlen *in situ* olarak teknenin içinde durmaktadır.

Beklenmeyen bir durum, kenti çevreleyen sur duvarlarının kuzeybatısında karşımıza çıktı. Burada Güm-San Tatil Köyü'nün içerisinde yine kayaya oyulmuş bir mezarın bulunduğunu keşfettik (Çizim: 5; Resim: 8). Tatil köyü inşa edilirken büyük bir bölümü tahrip edilse de iki ceset kapasiteli bir mezar odası hâlâ varlığını devam ettirmektedir. Bu buluntu her iki nekropolün kentin etrafını kuşatacak şekilde yerleştirildiğini göstermektedir. Böylece nekropol sahası çok geniş bir alana yayılmaktadır. Kuzeybatı Nekropolü, üzerinde bulunan tatil siteleri nedeni ile ne yazık ki, Doğu Nekropolü kadar şanslı değildir.

Sonuç olarak anakarada yaptığımız incelemelerde büyük bir çoğunlukla yüzeyde mimari parçaların olmadığı gözlemlenmiştir. Sanki bilinçli bir şekilde süpürülme söz konusudur. Buna rağmen yüzeyde bir anlam veremediğimiz, ancak *in situ* durumda olan çok sayıda mimari parçaya rastlanmıştır. Bunlardan bazıları bir doğrultu oluşturacak şekilde uzanmaktadır. Bu durum antik kentin büyük bir oranda toprağın ve denizin altında yer aldığını göstermektedir. Burada başlatılacak bilimsel kazılar görkemli kenti gün ışığına çıkartacaktır. Bodrum Yarımadası'nda, üzerinde henüz modern yapılaşmanın yapılmadığı ender yerlerden birisi olması nedeni ile, eğer kazılar başlarsa, burası yarımada'nın kültür merkezi olmaya adaydır.

2- Sualtı Çalışmaları

Coğrafik konumuyla Knidos ve Halikarnassos gibi Karia'nın önemli limanlarına benzerlik gösteren Myndos Limanı, bugün dahi gemiciler açısından önemini korumaktadır. Kent, bir bölümünün günümüzde denizin altında kalması ve sahil yerleşimi olması nedenleri ile batık araştırmaları için de büyük önem taşımaktadır. Bu durumu Institut of Nautical Archeology (INA) ekibinin 1980 yılında Bodrum Yarımadası'nı kapsayan incelemesinde, Gümüşlük sahilinde yapılan dalışlar da ortaya koymaktadır.

Sualtında yapılan yüzey araştırmalarında bu dönem sadece Doğu Liman'a dâlinmiştir. Kentin sonunu hazırlayan büyük deprem sonrasında, limanı doğu tarafta sınırlayan ve bir ucu Tavşan Adası'nda sona eren sur duvarının bulunduğu temeller ile güneyde mendirek üzerinde bulunan mimari yapı, su altına inmiştir. Sualtında yapılan incelemeler neticesinde her iki mimari yapının da önemli ölçüde ayakta olduğu saptanmıştır (Resim: 9). Liman girişinde çok sayıda amphora kırığının olduğu belirlenmiştir. Bunların arasında kısmen sağlam olan bir amphora tip olarak Filistin amphoralarını çağrıştırmaktadır. Liman içinde ise kuzeybatı kıyıya yaklaştıkça sualtında mermer mimari

parçalarda bir yoğunluk olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca iç limanın tabanının, özellikle kıyıda bulunan restoranların fosseptiklerinden sızan pis su, limana demirleyen teknelerin bıraktıkları sintine, plastik ve cam şişelerle kirlendiği dikkat çekmiştir. Kirlilik nedeni ile denizin tabanına doğru görüş mesafesi yarım metreye kadar düşmektedir. Zaman geçirilmeden limanın temizletirilmesi ve bu temizliğin kalıcı hâle getirilebilmesi için liman çevresinde bulunan binaların atık suları için arıtma sistemi yaptırılması ve balıkçı kayıkları dışında limana teknelerin demir atmasının önüne geçirilmesi gerekmektedir.

3- Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Çalışmaları

2004 yılı çalışmalarının bir bölümü de Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada amaç; daha önceki yıllarda çeşitli vesilelerle Myndos'ta bulunarak ilgili müzeye intikal etmiş olan müzeli ve envanterlik değerdeki taşınabilir kültür varlıklarının belirlenmesidir. Bu nedenle müzenin envanter defterleri taranmış ve sonuç olarak değişik tarihlerde olmak üzere çok sayıda müzeli değerde eserin kayıtlara geçtiği saptanmıştır:

Adet	Cinsi	Dönemi
2	Bronz Sikke	Roma – Bizans
8	Mangal Parçası	Yunan (Helenistik Dönem)
5	Kandil	Yunan - Roma
5	Değişik Mimari parçalar	Yunan- Roma
3	Mermer Levha Üzerinde Yazıt	Yunan - Roma
3	Pişmiş Toprak Seramik	Yunan
3	Altın Labyris	Yunan
2	<i>Pişmiş Toprak Seramik</i>	<i>Miken</i>
2	Damgalı Kiremit Parçaları	?
2	Mezar Steli	Yunan (Helenistik Dönem)
2	Mermer Heykel Başı	Yunan
2	Sütun Başlıkları	Roma - Bizans
1	Mermer Korkuluk Parçası	Bizans
1	Bronz Levha	Bizans
1	Bronz Havan	?
1	Adak Levhası	Yunan (Helenistik Dönem)
1	Mermer Erkek Ayak Parçası	Yunan
1	Bronz Erkek Başı	Yunan
1	Amphora	Yunan
1	Oinocheie	Yunan
1	Mermer Boğa Başı	Yunan
1	Kireç Taşından Aslan Başı	Yunan
1	Bronz Mızrak Ucu	?
1	<i>Kuros Parçası</i>	<i>Yunan (Arkaik Dönem)</i>
1	Bronz Miğfer	?
1	Bronz Kantar	Yunan
1	Terrakotta Silen Başı	Yunan
1	Terrakotta Tymanterion	Yunan

Yukarıdaki buluntu listesinden de çok rahat bir şekilde anlaşılacağı gibi, Myndos'un ilk kurulduğu dönem sanılanın aksine Mausolos Döneminden (İ.Ö. 4. yüzyılın ortaları) çok önceye gidiyor olmalıdır. Özellikle müzeye intikal eden Miken Dönemine ait seramik örnekleri ve Arkaik Dönem ait kuros parçası bu konuda önemli ipuçlarıdır. Yarımada üzerinde bulunan kyklopiik sur duvarları ve seramik buluntular, en azından yarımada üzerinde olmak üzere Miken Dönemine geri giden bir yerleşimin olduğunu göstermektedir. Arkaik Dönem kurosuna ise yerleşimin devamlılığı konusunda önemli belge özelliği taşımaktadır. Bu konuda daha detaylı bilgi ancak düzenli bilimsel arkeolojik kazıların başlaması ile mümkün olacaktır.

Sonuç

Myndos'un ilk kurulduğu yerin Karatoprak/Turgutreis ile Gümüşlük Beldesi arasındaki yolun üzerinde, denize yaklaşık 1 km. uzaklıktaki Bozdağ Tepesi'nde olduğu savlansa da²³, yarımada üzerinde saptanan ve İ.Ö. 2. binyıla tarihlenen örnekler ile benzerlik gösteren sur duvarları, Miken Dönemine ait seramik buluntular bugünkü Myndos'un bulunduğu alanda Mausolos öncesine giden bir yerleşimin olduğuna işaret etmektedir.

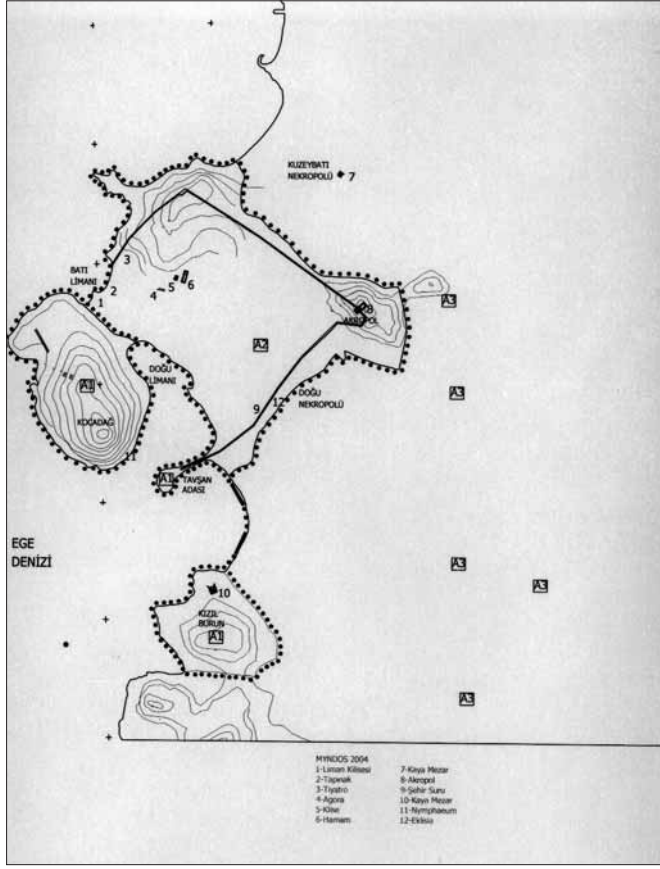
Kent özellikle 20. yüzyılın başlarında yakın çevrede yaşayan köylülerin talanına uğrayarak, yüzeyde bulunan çok sayıda mimari parça kendi yapmış oldukları ev, ahır, kuyu, bahçe duvarı gibi yerlerde kullanılmıştır. Günümüzde ise, yüksek rant getiren bir bölge olması nedeniyle, özellikle arazi sahiplerinin talanına uğramış ve araziler SİT kapsamına girip değer kaybetmesinin düşüncesi ile yüzeyde bulunan bütün mimari parçalar süpürülmüş gibi yok edilmiştir.

Myndos'un surlar içerisinde kalan bölümünde dikkat çeken bir gelişme kontrolsüz yapılaşmanın devam ediyor olmasıdır. Eğer bu masumane isteklerin vakit geçirilmeden önüne geçilmez ise, çok kısa bir zaman zarfında burası da, Halikarnassos'ta olduğu gibi modern binaların altında kalma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

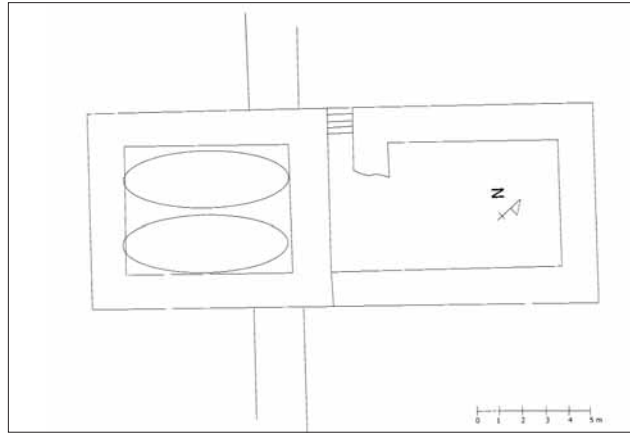
2004 sezonunda programa alınan kentin tamamında gridasyon (plankare) yapılması, jeodezi ve topografik çalışmalarla kentin oturduğu alanın tanımlanması ve proton magnetometre yardımı ile zemin etüdü yapıp toprak altındaki mimari yapıların durumunun belirlenmesi çalışmaları Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nin başlattığı kurtarma kazıları nedeniyle ilerideki bir dönemde gerçekleştirilmek üzere ertelenmiştir.

Çok kısa, ancak çok faydalı sonuçlar üreten yüzey araştırmamız göstermiştir ki, çok büyük bir kent tamamıyla olma üzere hâlâ toprak altındadır ve Myndos'ta vakit geçirilmeden düzenli bilimsel arkeolojik kazıların başlatılması gerekmektedir. Tersine bir durumda çok hızlı bir şekilde kentin tamamı yazlık evler veya çok yıldızlı otellerin altında kalacaktır. Myndos, Bodrum Yarımadası'nda kültür turizmi için bakir ve potansiyel bir kaynaktır. Bu kaynak yapılacak kazılarla kentin ortaya çıkartılmaya başlaması ile daha da güçlenecektir. Böylece çok geçmeden Bodrum Yarımadası'nda Bodrum eğlence turizminin, Gümüşlük ise kültür turizminin merkezi olacaktır.

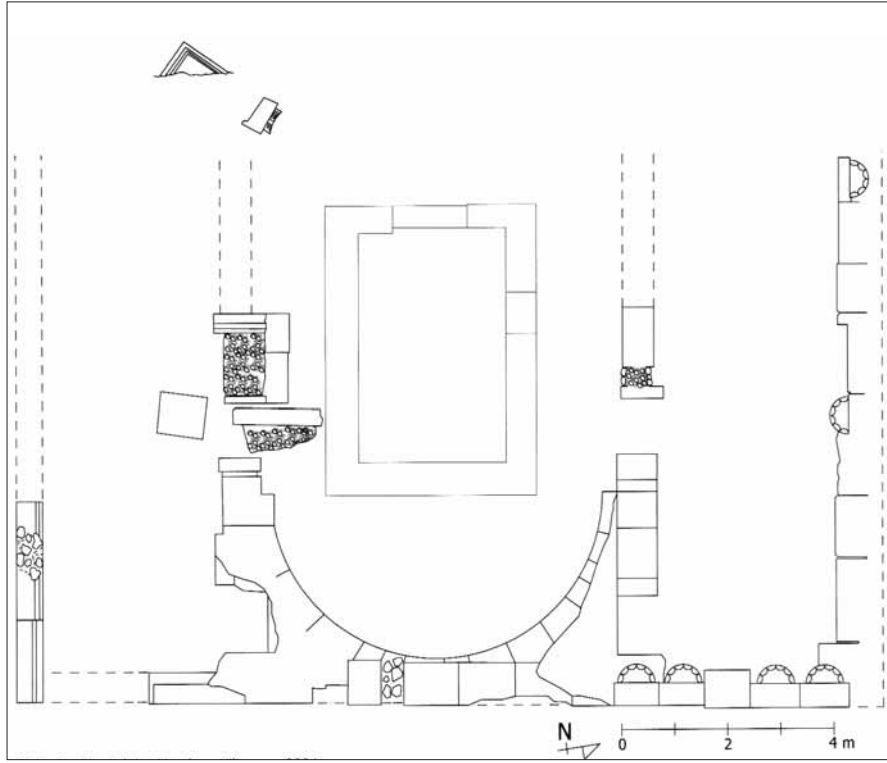
23 G. Bean, *a.g.e.*, 203.

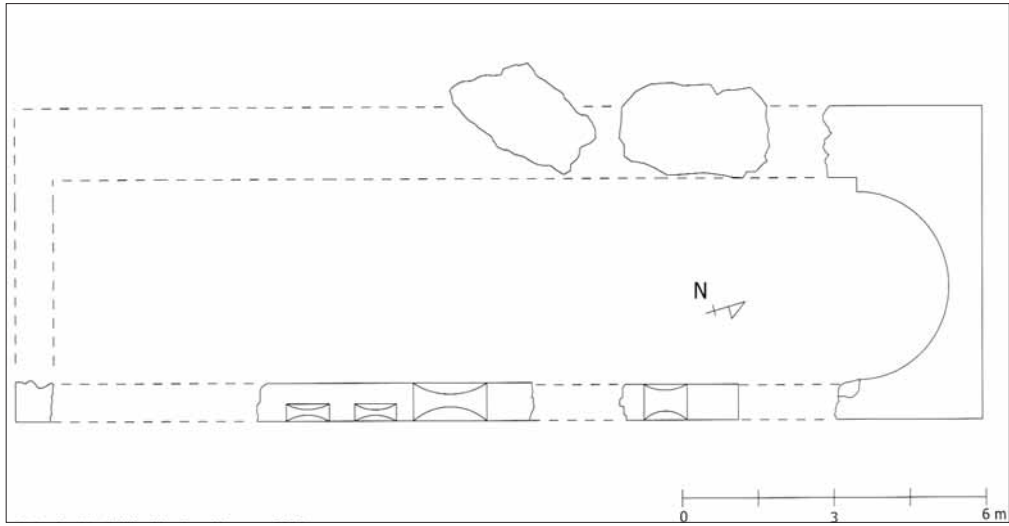
Harita: Myndos, genel

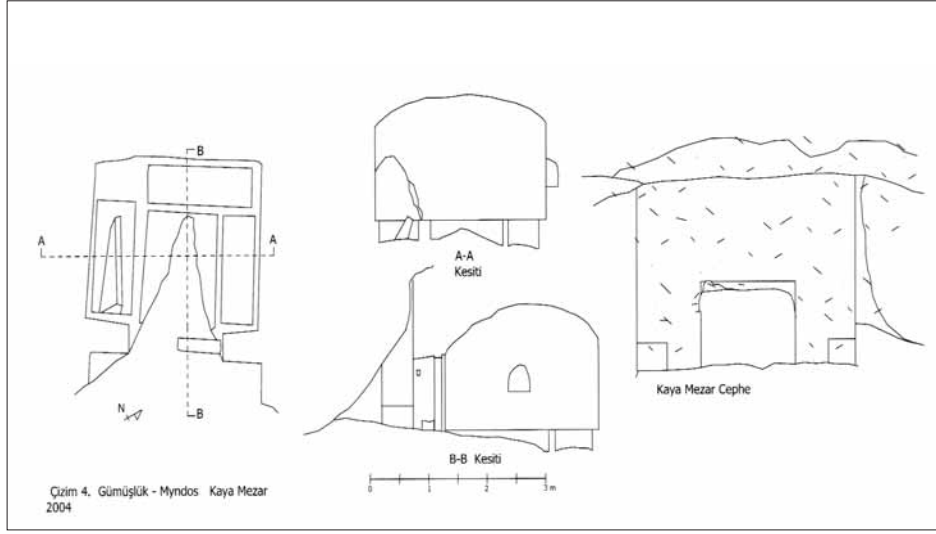
Çizim 1: Gümüşlük-Myndos, akropolis, sarnıç (2004)

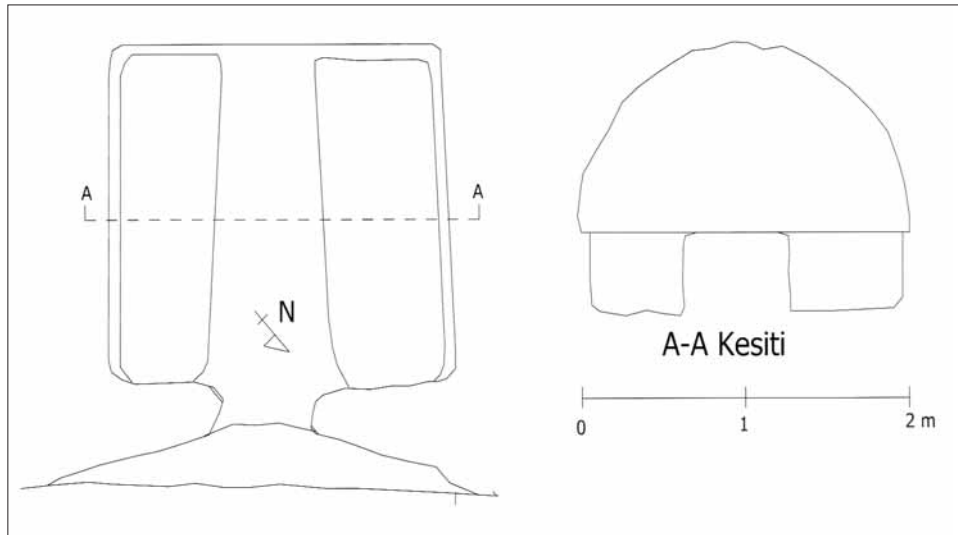
Çizim 2: Gümüşlük-Myndos, kilise (2004)

Çizim 3: Gümüşlük-Myndos, hamam (2004)

Çizim 4: Gümüşlük-Myndos kaya mezar (2004)

Çizim 5: Gümüşlük-Myndos, kaya mezar (2004)

**Resim 1: Akropolden
limanlara doğru
bakış**

**Resim 2: Akropol,
kule
duvarı**

**Resim 3: Kocadağ,
Leleg duvarı**

Resim 4: Dionysos Tapınağı, güneyden tiyatroya doğru

Resim 5: Kilise, devŖirme mimari parça, sütün tamburları

Resim 6: Tonozlu yapı

Resim 7: Kızıl Burun, kaya mezarı, kaya lâhitleri, tekne içinde su

Resim 8: Gümsan, kaya mezarı, ölü tekneleri

Resim 9: Doğu Limanı, su altında duvar kalıntıları